

ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԿԱՆԱՅԱՆ

ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՆՎԻՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԺԸ ԴԱՐՈՒՄ*

(Պատմական ակնարկ)

II

**Նվիրակությունը Ղազար Զահկեցուց մինչև
Հակոբ Շամախեցի**

ԺԸ դարու նվիրակության մասին սկսած Նահապետ Եդեսացի կաթողիկոսից (1691—1705) մինչև Ղազար Զահկեցի կաթողիկոսը ոչ մի տեղեկություն չունենք: Ղազար Զահկեցուց սկսած մինչև ԺԸ դարու վերջը—Ղուկաս կաթողիկոսի մահը (1799) բավականին նյութեր կան:

Ղազար Զահկեցի կաթողիկոսի օրով **Բալագիտ** ուղարկվում է **Զուղայեցի Հարություն** վարդապետը, որ մի քաղաքավարի ու քարեքարո մարդ էր, սակայն շատ չափավոր ուսման տեր: Սա խնդրում է կաթողիկոսին, որ յուր հետ իբրև սպասավոր և գործակից վերցնե Երևանցի Սիմեոնին (ապա Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոս), որի եռանդի ու հասկացողության վրա վրստահ էր նա: Սիմեոնը արդարացնում է յուր վրա դրած հույսը ու մեծապես նպաստում է Բալագիտում Հարություն վարդապետի գործին: Բալագիտից վերադառնալով Սիմեոնը ձեռնադրվում է սարկավագ: Նույն Զուղայեցի Հարություն վարդապետը (ապա եպիսկոպոս) Բալագիտի նվիրակության գործն ավարտելուց հետո **Հնդկաս-**

տանի նվիրակ է կարգվում. նա այս անգամ ևս իրեն սպասավոր է խնդրում Սիմեոն սարկավագին, որին արդեն լավ ճանաչում էր, որի շնորհքն անձամբ տեսել էր Բալագիտում եղած ժամանակ: Եպիսկոպոսի այս ընտրության վրա զայրանում է կաթողիկոսը՝ անելով. «Հետո մի բարեռես և գեղեցիկ մարդ տար, այն քյուսան ինչ է, որ Հնդկաստան ես տանում»: Սակայն Հարություն եպիսկոպոսը պատասխանում է, որ ստանց Սիմեոնի նա չի կարող նվիրակության գնալ. ուստի և կաթողիկոսն ակամսաթույ է տալիս Սիմեոնին նրա հետ գնալու:

Հնդկաստանի ժողովուրդը, որ քահանայական ձեռնադրություն տեսնելու խիստ ցանկություն էր զգում՝ դիմում է նվիրակ Հարություն եպիսկոպոսին և խնդրում ձեռնադրության հանդես կատարել: Նա ժողովրդի հետաքրքրության ու եկեղեցասիրական զգացումներին բավականություն տալու համար խոստանում է խաչվերացի տոմին Սիմեոն սարկավագին վարդապետ ձեռնադրել: Ժողովուրդը եպիսկոպոսի խոստման վրա ցնծում, ուրախանում է, որ շուտով ականատես է լինելու մեծ հանդեսի: Սակայն, ժողովրդի ուրախության հակառակ տրտում էին քահանաները: Նրանք իրենց սեփական շահն ի նկատի ունենալով խորհում են մի դիվային ծրագիր—սպանել նվիրակին, և չանցած 8 օր այն օրից, երբ Հիրություն եպիսկոպոսը մուտք էր գործել Հնդկաստան՝

* Շարունակված «Էջմիածին» ամսագրի 1977 թվականի № 6-ից:

քահանաները թունավորում են նրան: Այս անակնկալ մահը շանթահարում է Սիմեոն սարկավագին: Հասարակությունը, որ կարճ ժամանակամիջոցում, արդեն կարողացել էր Սիմեոնին ճանաչել, առաջարկում է միայնակ յուր եպիսկոպոսի գործը շարունակել. բայց օրինապահ սարկավագը մերժում է այդ առաջարկը, քանի որ կաթողիկոսից հրաման չունեն: Այնուհետև խնդրում են նրան, որ գործը երեսի վրա չթողնի, մինչև որ իրենք էջմիածնից բերել կտան նվիրական կոնդակ: Սիմեոնը զիջանելով ժողովրդի խնդրանքին սկսում է յուր եպիսկոպոսի գործը շարունակել՝ և Չտարի անց ստանում է կաթողիկոսից նվիրական կոնդակը և դրա հետ մեկտեղ գովասանական ու օրհնության թուղթ: Սիմեոնը յուր շնորհալի գործունեությանը այն աստիճան սիրելի է դառնում Հնդկաստանի հայերին, որ նրանք վարձատրում են նրան թանկարժեք բազմաթիվ նվերներով, շատերն էլ, իբրև խորին հարգանքի արտահայտություն իրենց կնքահայր են անում. նրա սանամայրերից մեկը—Մարթա խաթունը—նվիրում է սարկավագ նվիրակին 12 շար մարգարիտ՝ սիսեռից մեծ հատիկներով: Ծառ սիրում էր Սիմեոնին և Գրիգոր Միքայելյան Խոջաջանյան Չափկենց, տեղական իշխաններից մեկը, որը թանկագին ընծաներ տալով՝ միևնույն ժամանակ պարտավորեցնում է նրան ասելով. «Պարտական լիցիս՝ եթե ի կաթողիկոսությունդ գերկուս գայնախի յիշատակս ոչ հաստատեսցես իմ ծախուք, որոց նման ոչ իցե եղեալ անդ և յարտևաբար ի գործ արկցին»: Իշխանն այդ խոսքերով մարգարեանում էր Սիմեոնի նկատմամբ, որ նա ապագայի կաթողիկոսն է. սակայն Սիմեոնը, այդ համեստ, բայց ժիր ոգին հիշյալ խոսքերից վիրավորվում է և իրեն կաթողիկոսության անարժան է համարում: Սակայն իշխանը հանաք չէր անում և ոչ էլ ծաղր, որովհետև կատարվում է նրա գուշակությունը և Սիմեոնը դառնում է հետո մի եռանդուն, ժիր ու գործունյա կաթողիկոս (1763—1780): Երեք տարի ու կես մնալով Հնդկաստանի և Ջուդայի կողմերը՝ ավարտում է Սիմեոնը յուր գործը և ճանապարհ ընկնում դեպի ս. Էջմիածին: Ծանապարհին կաթողիկոսից հրաման է ստանում, որ թե Մայր Աթոռի և թե անձնական բոլոր նվերները հանձնի Դավրեժում կաթողիկոսի եղբայր տեղ Հովսեփ քահանային: Հնագույն սպասավորը կատարում է յուր իշխանավորի հրամանը և գալիս-հասնում է Էջմիածին՝ ներկայացնելով Վեհափառին յուր ժողոված նվերների մանրամասն հաշիվը: Սիմեոնի Էջմիածին վերադառնալուց հետո «դժվարահավան» ջողայեցիք մի հանրա-

գիր են ուղարկում Ղազար կաթողիկոսին և շնորհակալություն հայտնում Սիմեոնին իրենց նվիրակ կարգելուն համար, և միևնույն ժամանակ խնդրում են ձեռնադրել նրան վարդապետ և կրկին ուղարկել իրենց կողմերը նվիրակության: Կաթողիկոսը, որ այժմ արդեն առանձին հարգանքով էր վերաբերվում Սիմեոնին՝ ձեռնադրում է նրան վարդապետ ինքն անձամբ, — մի պատիվ, — որ շատ քչերին է հաջողվում ստանալ — սակայն չի ուղարկում նվիրակության, այլ պահում է իր մոտ⁹:

Ղազար Զահկեցու օրով իբրև Հնդկաստանի նվիրակ հիշվում է նաև **Մարտիրոս վարդապետ**, որ «կարգեցեալ ի Ղազարու կաթողիկոսէն նուիրակ երկրին Հրեղիպց և Բաբելացոց և ամենայն ծովեզերեայցն Ուկիանու»¹⁰:

Օսմանցոց երկրի կողմերն ուղարկվում է **Աստապատոցի Ղազար** վարդապետին իբրև նվիրակ նվիրակաց¹¹:

Ամասերդամում նվիրակ է **Հովհաննես վարդապետը**, որը հետո Սիմեոն Երևանցու ժամանակ Մայր Աթոռի պարսպաշինության համար դրամ է ուղարկում Ամասերդամից¹²:

Ռուսաստան գնացող առաջնորդները սովորաբար վարում էին և նվիրակության պաշտոնը, որի համար և նշանակվում էին հոգևորականներ ս. Էջմիածնի կաթողիկոսներից: Բայց Ղազարի կաթողիկոսության ժամանակ 1749 թ. Ռուսաստանի հայերն իրենց համար առաջնորդ են կարգում Ռուսաստանի թագավորի հրամանով Գանձասարի վիճակից **Ստեփանոս** եպիսկոպոս Անանյանցին՝ Փառակեցի **Բարսեղ** եպիսկոպոսի փոխարեն: Այդ Բարսեղը, որ Ռուսաստանում նվիրակ էր կարգվել Ղազարից, աննախանձելի վարք ու բարքի տեր էր. ժողովուրդը բողոքում է կաթողիկոսին նրան հեռացնելու, սակայն բողոքը մնում է «ծայն բարբառոյ յանապատի»: Ուստի ժողովուրդն էլ ինքնագլուխ կերպով առաջնորդ է նշանակում: Գանձասարի Ներսես կաթողիկոսը Ռուսաստանում եպիսկոպոսներ, նվիրակներ, գանձանակներ էր հաստատում և յուր անունը եկեղեցիներում հիշել տալիս: Գանձասարի նվիրակներն այն աստիճանի հասան, որ սկսեցին խրոխտալ Մայր Աթոռի նվիրակների վրա, վատաբանելով նրանց և միևնույն ժամանակ ասում էին, թե իրենցըն է այդ վիճակը և ոչ Մայր Աթոռին:

⁹ «Արձագանք», 1888, № 11, էջ 142. նաև «Դիւան», Գ, էջ կգ-հ, Գյուտ քհ. Աղանյան:

¹⁰ «Դիւան», Գ, էջ 95:

¹¹ Նույնը, էջ 27:

¹² Նույնը, էջ 739:

Այս դրությունը շարունակվում է և հաջորդ կաթողիկոսների ժամանակ—մինչև Սիմեոն, որն և վերջ է դնում այս դրության, ինչպես կտեսնենք յուր տեղում¹³։

Վանի շրջանի նվիրակ է **Հովհաննես վարդապետ**։ Այս վիճակը, ինչպես նաև **Բաղեշը**, **Մուշը** պատկանում են Մայր Աթոռին, բայց Աղթամարի հիկողայոս կաթողիկոսն ապօրինաբար Աղեքսանդր արքեպիսկոպոսի Կոստանդնուպոլսից ծածուկ մի հրաման է հանում («Ղոյթոխ ֆերմանի»), որով հաստատում է, թե վերոհիշյալ վիճակներն Աղթամարի կաթողիկոսությանն են պատկանում։ Հովհաննես վարդապետի ժողոված արդյունքը ձեռից առնում են և արտաքսում։ Այս յուրն առնելով Ղազար կաթողիկոսն շտապում է Էջմիածնի իրավունքը վերականգնել. իսկույն Կ. Պոլսի նույն սուլթանից «ֆերման» է քերել տալիս, որով հաստատվում է, որ այդ վիճակներն Էջմիածնին են և ոչ ոք իրավունք չունի ձեռնամուխ լինելու դրանց։

Չափկեցու ժամանակ հիշվում է **Պետրոս Բյոթոս** կոչված վարդապետը, որն ուղարկված էր **Կ. Պոլիս** նվիրակության դեռ ևս հախորդ Աբրահամ կաթողիկոսից¹⁴։ Պետրոս վարդապետի և Ղազար կաթողիկոսի մի խոսակցությունից երևում է, որ ոչ պակաս ժիր և արդյունավոր նվիրակ է եղել Պետրոսը։ Կաթողիկոսը նրան հանդիմանելով հիշեցնում է նրան Կ. Պոլսի նվիրակության ժամանակ արած մի գործի մասին—այն, որ ինքը 300 կանթեղ է շինել տվել։ Պետրոս վարդապետն այդ մեծ բան չի համարում Կ. Պոլսի նվիրակի համար։ Իսկ «ո՞ր են այժմ քո կանթեղքդ,—ասում է նրան Վեհը,—ո՞չ ապաքեն դու ևս նուիրակ առաքեցար ի Կոստանդնուպոլիս ի բարեխիս ժամանակիս»։ Պետրոսը պատասխանում է, որ թեև ինքը իր հետ կանթեղներ չէ քերել, բայց շատ ուրիշ բաներ է քերել կանթեղներից էլ ավելի լավ. նա քերել է վերադառնալիս՝ վարագույր, գոգնոց, աթոռ, կոնք, սկիհ, ավետարան, շապիկներ և շորքառներ. բացի դրանից մի թանկագին ջահ էլ է քերում հետը, սակայն, ջուրն է ընկնում այն և կորչում¹⁵։

Մինաս Ակեցի (1751—1752)

Մինասի կաթողիկոսության ժամանակամիջոցը շատ կարճ լինելով, բնական է, որ նրա ուղարկված նվիրակների թիվն էլ նվազ լինի։ Նրա կարգած նվիրակներից հայտնի

են երկու հոգի,—մեկը **Կ. Պոլսի** նվիրակ **Աբրահամ** վարդապետն է¹⁶, մյուսը **Եվդոկիայի** նվիրակ **Բասենցի** Հարություն վարդապետը—Մինաս կաթողիկոսի սշակերտ¹⁷։

Աղեքսանդր Բ. Կ. Պոլսեցի (1754—1756)

Աղեքսանդր կաթողիկոսի ժամանակ նվիրակ է **Ռոռումեյու** և **Ղրիմու** կողմերում **Պետրոս վարդապետ**¹⁸։

Սահակ Ե. Կեչեցի (1756—1759)

1756 թ. Կ. Պոլսում նվիրակ է Սիմեոն Երևանցին, այժմ արդեն եպիսկոպոս։ Արդեն բավականին փորձառություն ձեռք բերած՝ նա կրկնապատկում է իր եռանդը ոչ դարձնելով գլխավորապես ժողովրդի մտավորի վրա, բարոյականության վրա, ինքնաճանաչության վրա։ Սիմեոնը նվիրակության տուրքը ժողովելիս, պարտադիր նշանակություն չէր տալիս նրան, որն արդեն իսկապես պարտադիր կերպարանք էր ստացել, այլ նա միշտ ի նկատի էր ունենում ժողովրդի տնտեսական դրությունը։ Այսպես Կ. Պոլսի Թոփ-գաբու հայոց թաղի նվիրակության պարտականությունը կատարելուց հետո մեթմոս է ընդունել թաղեցիներից նվիրակական տուրքը, քանի որ նրանք չբավոր էին—ապացույց, որ դեռ եկեղեցի չուներին իրենց թաղում։ Սակայն քարեպաշտ բնակիչներն իրենց սովորությունից դուրս չգալու համար գրեթե աղաչանքով տալիս են տուրքը։ Մի ուրիշ հանգամանք ևս ցույց է տալիս Սիմեոնի դեպի ժողովուրդն ունեցած գթոտ վերաբերմունքը։ Նվիրակները, որ հավաքում էին նաև Մայր Աթոռին կոսակված տուրքերը, շատ անգամ ստանց մտնելու կոսակողների ժառանգների տնտեսական դրության մեջ, վարվում էին գուտ օրենքով,—Սիմեոնը նախ քննում էր մանրամասնորեն կոսակ անողի ժառանգների դրությունը, թե նրանք չստիպահա՞ն են թե ոչ, կամ թե ինչպիսի՞ կյանք են վարում, և երբ տեսնում էր, որ նրանք կարեկցության կարոտ են, բանն ստանց կաթողիկոսին հասցընելով՝ ինքն անձամբ կոսակված գումարից որոշ բաժին էր հանում նրանց¹⁹։

Հակոբ Ե. Ծամախեցի (1759—1763)

Հակոբ կաթողիկոսը յուր հայրապետության առաջին տարին **Գիլանի** և **Թավրիզի**

¹³ «Զամբու», էջ 39 և 49։

¹⁴ Լ. Մ. Չամչյան, Լ. պատմ., Գ, էջ 821։

¹⁵ Նույնը, էջ 829։

¹⁶ «Գիլան», Գ, էջ 96։

¹⁷ Լ. Մ. Չամչյան, Գ, էջ 865։

¹⁸ «Գիլան», Գ, էջ 98։

¹⁹ Նույնը, էջ 96-97. Գ. քն. Աղանյան։

կողմերը նվիրակության է ուղարկում Անանի վարդապետին: Սա նախ նվիրակում է Թավրիզի կողմերը և ավարտելով յուր գործն անցնում է Գիլան: Այստեղ մեկ կողմից յուր խառաքարո բնավորության և մյուս կողմից մի քանի խոտվասերների քսությունների պատճառով չի կարողանում հանգիստ կերպով վարել յուր գործը. առաջանում է վեճ և խոտվություն ժողովրդյան մեջ, վեճ նաև նվիրակի ու ժողովրդի միջև: Մահաարական թղթեր են հասնում կաթողիկոսին՝ հակաասական բողոքներով: Կաթողիկոսը հորդորական թղթեր է գրում ժողովրդին խաղաղացնելու համար, միևնույն ժամանակ գրում է, որ Անանիա վարդապետը դուրս գա այնտեղից և գնա յուր նվիրակության ալ վիճակները. և նա ճանապարհվում է «ի խոր Պարսկաստուն»: Այնուհետև էլ ժողովրդի մեջ ծագած վեճը շարունակվում է. այդ քանին վերջ տալու համար ուղարկում է կաթողիկոսը Գիլան Երզնկայեցի Պետրոս վարդապետին՝ նվիրակության և առաջնորդության համար²⁰:

Վանի նվիրակ է հիշվում Բաղդասար վարդապետ Հակոբ կաթողիկոսի որով²¹:

III

Նվիրակությունը Սիմեոն Երևանցի կաթողիկոսի օրով (1768—1780)

Սիմեոն կաթողիկոսի ժամանակը շատ փոթորկալի էր: Հայ ժողովրդին բռնակալորեն իշխող խաները՝ քեզերն ամեն կերպ աշխատում էին օգտվել հայերից՝ նրանց սրբավայրերը դարձնելով իրենց ապրուստի աղբյուր: Արանք մեծ ու համով պատառների տիրանալու համար հարձակվում էին միմյանց վրա, գեներ քանցեցնում իրար դեմ, և դրանց կոխվելերը թողնում էին ավերմունքի, թշվառության հետքեր հայ ազգաբնակչության վրա: Հայ ժողովուրդը ծանր կացության մեջ էր թե տնտեսապես և թե հոգեպես, գուրկ ամենայն մխիթարությունից: Անհանգիստ են նաև կաթողիկ պրոպագանդիստները, ճիզվիթ կրոնավորները, որոնք մեծ եռանդով գործում էին հայերի մեջ՝ «ոմանց անգութեամբ, ոմանց բռնութեամբ և ոմանց ահ ու դողի զօրութեամբ»: Սակայն պապական այս գործիչների դեմ, որպես մի արթուն հովիվ հանդես է գալիս Սիմեոն կաթողիկոսը իր եռանդով, իր ոգևորությամբ, — նա հանդես է գալիս թշվառ ժողովրդի ցավերին մի փոքր թեթևություն տալու, մխիթարելու:

Սիմեոն կաթողիկոսի անձնավորությունը կանգնած է մեր առաջ յուր ամբողջ մեծությանը: Մարդ միմիայն զարմանալ կարող է այդ անձի վրա, երբ ծանոթանում է նրա պատմության: Այդ խառը ժամանակներում ինչեր ասես, որ նա չարավ. նրա կատարած գործերից բավական է հիշել միայն այն, որ պարսից խավար տիրապետության ներքո նա կարողացավ ս. Էջմիածնում տպարան և թղթի գործարան հիմնել, շինարարությամբ զբաղվել թե Էջմիածնում և թե վիճակներում: Սակայն ի՞նչ միջոցներով էր ձեռնարկում երջանկահիշատակ կաթողիկոսն այնչափ շինությունները, և ո՞ւմ աջակցությամբ կարողանում էր նա տանել յուր ծանր պաշտոնը: — Միջոցները նվիրակության արդյունքներն էին, իսկ աջակիցները նվիրակները:

Նվիրակությունը Սիմեոն կաթողիկոսի օրով ավելի առաջ է գնում. նվիրակությունը նա յուր առանձին հոգածության՝ առարկան է դարձնում՝ քաջ հոսկանալով եկեղեցական այս գործունի ույծը: Այս իսկ պատճառով նա յուր կաթողիկոսության 17 տարիներում անդադար ուղարկում է նվիրակներ Հայաստանի զանազան կողմերը և մեր երկրի սահմաններից դուրս: Գնում են եպիսկոպոս, վարդապետ նվիրակները մյուսոն և հայրապետական կոնդակներ վերցնելով իրենց հետ, գնում են մաքսառելու «աղթարմայության»²² դեմ, ժողովրդի սրտերը միացնելու ս. Էջմիածնի հետ ու նրանց կամավոր նվերները հավաքելու Մայր Աթոռի համար: Սիմեոն կաթողիկոսի «Հիշատակարանը» («Դիան» Գ.) բաց է անում մեր առաջ այդպիսի նվիրակների դեմքերը: Կարդալով այդ «Հիշատակարանը» մարդ ակամայից մտքով հետ է պահում և կարծես յուր աչքով տեսնում Մայր Աթոռ մտնող և ելնող այն բազմաթիվ մարդկանց, որոնք թղթեր են բերում և թղթեր տանում հեռու-հեռու աշխարհներ: Սիմեոնը միշտ կապված է թղթակցություններով նվիրակների հետ, շարունակ հրահանգներ է ուղարկում, նրանց գործերին վերահասու լինում, հրկում նրանց արդյունքների վրա: Փոփոխվում են անդադար նվիրակները, մեկին հաջորդում է մյուսը, լավը վարձատրվում է, վատը պատժվում: Սիմեոն կաթողիկոսը 1763 թ. քարձրանալով հայրապետական Աթոռը հենց սկզբից նեթ ուշք է դարձնում նվիրակության վրա և մայիսի 19-ին ս. Էջ-

²⁰ Նույնը, էջ 49—50:

²¹ Նույնը, էջ 280:

²² Աղթարմայություն = կաթողիկոսություն. աղթարմա նշանակում էր այն անձը, որ հաջերին մոլորեցնում, կաթողիկ էր դարձնում: Կար. Կոստանյան աղթարմա և կախարդ քառերը նույնանիշ է ընդունում: — «Թովմա Մեծոփ. Ցիշ» էջ 21:

միաձնից նվիրակության պաշտոնով դուրս
1. ուղարկում յուր նախորդ Հակոբ կաթողի-
կոսից նշանակված հետևյալ չորս անձանց
— **Հարություն վարդապետ Բասենցուն՝**
Բյուզանդիա կամ Կ. Պոլիս, Մատթեոս վրդ-
Բյուզանդացուն՝ Գաղատիա, Գեորգ վրդ-
Ղափանցուն՝ Ուռումեյի և Ղրիմի ու Կաֆա-
յի կողմերը և Պետրոս վրդ. Գյաննեցուն՝
Կարին: Սրանց հետ ճանապարհ է ընկնում
և մահաարատար (=թուղթ տանող, հան-
րագիր տանող) Գրիգոր վարդապետը, որը
Պոլսի նվիրակի հետ պետք է գնար Պոլիս:
Երբ այդ նվիրակները Մայր Աթոռից ելնում
են, ճանապարհների վատության պատճա-
ռով քաղաքում ժամանակ մնում են Կարնում
և հետո երեք շաբուանակում են իրենց ճա-
նապարհը՝ Կարնի նվիրակին թողնելով
յուր նշանակված տեղում: Ծանապարհի մի
վտանգավոր տեղում Պոլսի նվիրակի սպա-
սավորը յուր քեռով հետ է մնում և մոտա-
կա անտառից ելած ավազակների հարձակ-
ման ենթարկվում: Սպասավորը ձիուց իջ-
նում է և մի կերպ փախչում ու հասնում
Կարավանին: Կարավանի մեջ եղած քաջ
մարդկանցից շատերը ավազակներին հե-
տամուտ են լինում, բայց գտնել չեն կարո-
ղանում: Ավազակները ձիուց առնում են
քեռը, որի մեջ են լինում սուրբ մյուռոնը,
նվիրակական թուղթը և այլ թղթեր ու գրքեր,
որոնք բոլորն էլ պատառոտվում են, իսկ
մյուռոնը ծախում են ձեթի տեղ: **Հարություն**
վարդապետը ձեռնուճայն **Թոխաթ** է հաս-
նում և այստեղից մի յալագին թուղթ գրում
կաթողիկոսին՝ պատմելով յուր գլխովն ան-
ցածը: Նա խնդրում է նորեն գրել և ուղար-
կել նվիրակական կոնդակ և այլ հանձնա-
րարական թղթեր, որովհետև յուր մոտն
եղածներն արդեն անհետ կորած էին:

Պոլսի և նրա շրջակա վիճակների հա-
մար ուղարկվում էր մի նվիրակ. բայց որով-
հետև Սիմեոն կաթողիկոսը իր նվիրակու-
թյան ժամանակ (1756) անձամբ զգացել էր
դրա դժվարությունը և որ գլխավորն է մի
քանի տարվա ընթացքում հազիվ էր կարո-
ղացել մի նվիրակական վիճակ ավարտել,
ուստի հարկավոր է համարում Պոլսո նվի-
րակական վիճակն քաժանել երկու մասի—
Պոլսի և շրջակա վիճակների²³:

Այնուհետև 1767 թվականին Սիմեոն կա-
թողիկոսը Պոլիս և ուղարկում իբրև նվի-
րակ **Ջաքարիա վարդապետին**, որն առաջ
Եվդոկիո նվիրակ էր: Սրան պատվիրվում է
նվիրակության պաշտոնին միացնել նաև
մուսավելիի կամ վեբիության պաշտոնը²⁴,

որ վարում էր Բարսեղ վարդապետը, որով-
հետև այսուհետև վերացվում էր մուսավե-
լիության պաշտոնը՝ Պոլսում: Սիմեոն Երե-
վանցին, միաժամանակ թուղթ է գրում նաև
Պոլսի նվիրակի նվիրակ Հարություն վար-
դապետին և խիստ հանդիմանում է նրան,
որ շատ սառն է վերաբերվում թե դեպի
Մայր Աթոռը և թե դեպի իրեն—կաթողի-
կոսը: Նվիրակ Հարություն վարդապետը
Մայր Աթոռին վերաբերյալ՝ ինչ որ լիներ,
ինչ էլ պատահեր, պարտավոր էր, որպես
նվիրակ, նրա շահերը պաշտպանել և հո-
գալ նրա մասին ու հաղորդել կաթողիկո-
սին, բայց նա յուր անփութության պատ-
ճառով ոչ միայն չէր հոգում ոչ մի բանի,
այլ մինչև անգամ սուկ գրությամբ իմաց
տալն էլ ծանոթություն էր համարում²⁵: Իսկ
թե ինչ եղավ այդ նվիրակի վերջը, Սիմեոն
կաթողիկոսի «Հիշատակարանից» չենք
իմանում, բայց ծանոթությանց վերջը Գյուտ
քահանան այսպես է գրում. «Այս Հարու-
թյուն վարդապետը (Բասենցի) Կ. Պոլսի և
շրջակայից նվիրակության գործն ավարտե-
լուց հետո Պրուսիայի առաջնորդ կարգվե-
ցավ. այնտեղից գնաց Վենետիկ և Տրիեստ,
տանելով իր հետ Մայր Աթոռի արդյունք-
ները, ուստի Սիմեոն կաթողիկոսը մի թղ-
թով դիմեց տեղական կառավարության,
որի համաձայն վերջինս ստանալով նրա-
նից աթոռապատկան բոլոր դրամները ու
Էջմիածնի ուղարկեց: Իսկ Հարություն վար-
դապետին Սիմեոն Երևանցին զրկելով ե-
պիսկոպոսական պատվից՝ հավասարեց ա-
բեղաներին»:

Այժմ դառնանք Կ. Պոլսո նոր նվիրակին:
Սա արդեն յուր նախորդի հակապատկերն
է, ազնիվ, աշայուրջ, Մայր Աթոռի շահերի
ջերմաջերմ պաշտպան, հաշոց եկեղեցու
նախանձախնդիր սպասավոր, այնպես որ
ուրշափ տխրալի եղավ առաջին նվիրակի
վախճանը, մուլեշափ ավելի ուրախալի ե-
ղավ սրա վերջը: Նա թե իբրև նվիրակ և
թե իբրև հայ մարդ այն աստիճանի սիրելի
դարձավ ժողովրդին, որ Գրիգոր պատ-
րիարք Բասմաճյանի (1773) հրաժարվելուց
հետո նրան են ընտրում պատրիարք: Ահա
այս առթիվ է, որ Սիմեոն կաթողիկոսը մի
ոգեշունչ կոնդակ է ուղղում պոլսեցոց²⁶, որի
մեջ պարզ աղտացում է ու Էջմիածնի քաջ
ու ազնիվ նվիրակի պատկերը, նվիրակ, ո-
րը եղավ ապա նշանավոր Ջաքարիա
պատրիարք Կաղզվանցին (1773—1780):

թավելիի պաշտոնը վեբիությունից քիչ քարծր էր,
են: Այդ պաշտոնները հանձնվում էին և հոգևորա-
կաններին և աշխարհականներին անխտիր:

²³ «Դիւան», Գ, էջ 248. «Ջամբո», էջ 45:

²⁴ Մուսավելի—վեբի—կաթողիկոսի ներկայացու-
ցիչը տնտեսականի վերաբերյալ խնդիրների: Մու-

²⁵ «Դիւան», Գ, էջ 748:

²⁶ Նույնը, էջ 749:

Այդ կոնդակից իմանում ենք, որ Ջաքարիան Պոլսում իբրև նվիրակ 7 տարի է մնում, ապա ընտրվում պատրիարք յուր անխոնջ գործունեության շնորհիվ: Սիմեոն կաթողիկոսն ինքն ևս համաձայնում է նրան պատրիարքի աստիճանին բարձրացնել, ուստի և գրում է յուր կոնդակը ի հաստատություն և ուղարկում նրան «զփիլոն մի պատուական և զմատանի մի ազնի» ի վարձատրություն յուր գործունեության: Կոնդակի մեջ կաթողիկոսը հիշում է մի քանի կանոններ, որ ինչպես պետք է վարվի պատրիարքն առհասարակ: Այդ կանոններից մեզ համար ուշագրավ է այն, որ Սիմեոն կաթողիկոսը լավ է համարում ունենալ հավատացյալ, պարկեշտ վարք ու բարքի տեր հոգևորական, և առաջնորդ, քան ուսյալ թերահավատ և սնապարծ հոգևորական. «ի յարտաքին վիճակսն զայնպիսի անձինս կարգիցէ առաջնորդ, որք փորձեալք իցեն ի հաաստս և ի կրօնս ըստ Հայաստանեայց սրբոյ եկեղեցւոյ, և ի վարս պարկեշտս, զի լաւ է տգէտն, որ ըստ հա-

ւատոյն ուղիղ իցէ և ըստ վարուցն պարկեշտ, քան զիմաստունն սնապարծ, որ ըստ հաաստոյն թերի իցէ և ըստ վարուցն սնապարկեշտ»²⁷: Վեցերորդ և վերջին կանոնն էլ այն է, որ պատրիարքը որպէս էջմիածնի կաթողիկոսի հրամանակատար՝ հնազանդ պետք է լինի նրան և սուրբ Աթոռի նվիրակներին թե՛ քաղաքում և թե՛ արտաքին վիճակներում հարգանքով վերաբերվի և ժողովրդին սեր և հնազանդություն քարոզելով՝ հորդորէ, որ նվիրակին առատ տուրք տրվի²⁸:

Վերևում հիշեցնիք, որ Ջաքարիա վարդապետ եղել էր առաջ **Եվդոկիո** (Թոխաթ) նվիրակ և այնտեղից ուղարկել էջմիածին 5 հատ լավ «լօք ուղտեր»: Նա էջմիածին վերադառնում է 1764 թ. մարտի 4-ին, վերջացնելով յուր նվիրակությունը²⁹:

(Օարունակելի)

²⁷ Նույնը, Դ, էջ 754:

²⁸ Նույնը:

²⁹ Նույնը, Գ, էջ 35, 56, 87: